

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Христини Миколаївни Стецик

на тему «Наддністрянські діалектні елементи

в українській художній прозі»

(Івано-Франківськ, 2015. – 218 с.), подану до захисту на здобуття

наукового ступеня кандидата філологічних наук

зі спеціальності 10.02.01 – українська мова

Соборна українська літературна мова і сьогодні поповнюється все новими й новими виразами і формами, почерпнутими з діалектних джерел. Уся сукупність діалектних особливостей, відмінних від літературних реалізацій, впливає на характер і якість норм літературної мови. З огляду на це вивчення взаємодії літературної мови й діалектів залишається актуальною проблемою в українському мовознавстві. Відрадно, що рецензована дисертація Христини Стецик висвітлює функціонування одного з говорів південно-західного наріччя (а саме – наддністрянського діалекту, за висловом Олекси Горбача, «центрального говіркового масиву Галичини») в українській художній прозі.

Дослідження Христини Стецик відповідає напряму наукових студій кафедри української мови ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» і виконане в рамках реалізації теми «Українська літературна мова у її взаємодії з південно-західними говорами» (номер державної реєстрації 0106U002244).

Відзначимо, що теоретико-методологічну основу дисертації представлено всебічно. У вступі чітко сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет роботи, висвітлено методи реалізації поставлених завдань. Належно обґрунтовано наукову новизну, вказано на теоретичне і практичне значення результатів дисертації. Проаналізувавши позиції лінгвістів щодо

використання наддністрянського говору в українській художній прозі, авторка стисло виклала найвиразніші фрагменти праць, дефініцій, вдало їх порівняла, логічно вивела узагальнювальні положення. На початку роботи представлено методику дослідження, яку зrealізовано в кілька етапів: укладання картотеки; відбір текстів для аналізу; класифікація зібраного матеріалу; опис семантичної структури діалектної лексики; виявлення статусу та функціонального навантаження різнорівневих наддністрянських діалектних елементів у мові української художньої прози.

Матеріалом для дисертації слугували твори, автори яких – вихідці з Наддністрянщини, тобто носії наддністрянського діалекту: Маркіян Шашкевич, Яків Головацький, Андрій Чайковський, Осип Маковей, Богдан Лепкий, Михайло Яцків, Іван Керницький (представляють художню прозу XIX – першої половини XX ст.); Борис Бойко, Богдан Голод, Юрій Винничук як репрезентанти художньої прози другої половини XX – початку XXI ст. Джерельна база, як бачимо, охоплює великий часовий інтервал. Це дало змогу дисертантці розглянути задекларовану проблему в діахронному ракурсі.

У дисертації Христина Стецик спирається на теоретичне положення, сформульоване Ярославом Рудницьким, про «подвійне відношення між літературною мовою й говорами, а саме творення з говорів літературної мови і пізнішу літературну стилізацію говорів» (с. 18 дисертації). Безперечно, кваліфікацію мовних діалектних одиниць у художніх творах XIX століття не можна автоматично переносити на явища використання діалектизмів у художній прозі кінця XX – початку XXI ст. Тому у дисертації другий розділ присвячено часовому інтервалу XIX – першої половини XX ст., а третій розділ – другій половині XX – початку XXI ст. Така архітектоніка дослідження логічна.

Імпонує, що в дисертації враховано такі засадничі моменти, як особливості розвитку літературної мови на час створення художнього

тексту; а також необхідність використання як матеріалу дослідження першодруків або прижиттєвих видань творів, що дало змогу здобувачці уникнути неточності оцінок і неповноти опису наддністрянських діалектних рис в українській художній мові.

Найбільш істотні наукові результати, які містяться у роботі, можна окреслити такими положеннями:

- уперше визначено текстовий масив української художньої прози, у якому використано наддністрянські діалектні одиниці;
- представлено методику дослідження певного говору в його взаємодії з художньою мовою;
- враховано характер співвідношення нормативних і діалектних елементів в українській мові на час створення художнього тексту, в якому відображено наддністрянські говіркові риси;
- уперше сформовано типологію наддністрянських різнорівневих діалектних елементів, ужитих у мовотворчості вибраних для аналізу письменників;
- висвітлено індивідуально-авторську специфіку використання наддністрянського діалекту в художніх творах;
- узагальнено стилістичні функції наддністрянських діалектизмів у художніх текстах.

Внаслідок комплексного дослідження одержано такі нові факти:

- визначено мовні риси, які репрезентують наддністрянську діалектну фонетику в українській художній прозі;
- систематизовано морфологічні ознаки наддністрянського говору в художніх творах;
- сформовано корпус наддністрянської діалектної лексики в українській художній прозі, здійснено розподіл на тематичні групи;
- окреслено синтаксичні наддністрянські діалектні риси мови української художньої прози.

Уважне ставлення до мовних фактів відчутне в усій роботі. Чимало є вдалих зіставлень:

- чи з іншими говорами: «Голосний *a* після м'яких приголосних і шиплячих в наддністрянському, а також гуцульському, покутському, буковинському і надсянському говорах переходить в *e, u, i*» (с. 21);

- чи з мовотворчістю інших письменників, наприклад, порівняння художньої мови І. Вагилевича і М. Шашкевича (с. 30).

Кількісні показники доповнюють, увиразнюють авторські узагальнення, як-от: «Характерна для наддністрянського та багатьох інших південно-західних діалектів депалаталізація приголосних *ц, с* у суфіксах *-цьк-, -ець-, -ськ-* у мові художніх текстів М. Шашкевича відображена майже послідовно: *Українска* (66), *по бісовски* (66), *татарской* (66), *райских* (65), *передвіцкій* (46)...» (с. 22).

Висновки у дисертаційній роботі логічні, чітко сформульовані. Вони ґрунтуються на твердженнях, викладених після кожного розділу. Христина Стецик довела, що наддністрянські діалектні елементи є джерелом збагачення літературної мови, слугують розбудові художньої образності, поповненню стилістичних ресурсів текстотворення. Стверджуємо, що задекларованої у науковому дослідженні мети здобувачка досягла.

Позитивно оцінюємо додатки до наукової роботи. Це – словник наддністрянських діалектизмів в українській художній прозі. Форма представлення зібраних мовних фактів виразна і зручна для користування. Цифра в дужках вказує на сторінку дисертації, на якій проаналізовано діалектне слово. Цілком очевидним є практичне значення такого виду наукової продукції для лексикографічної практики.

Достовірність й обґрунтованість положень і висновків дисертації забезпечуються багатоаспектним аналізом джерельного матеріалу,

оптимально дібраними методами наукового пошуку. Картотека дослідження валідна, налічує близько 15000 одиниць.

Теоретичне значення дисертації Христини Стецик полягає у поглибленні теорії лінгвостилістики, зокрема розуміння взаємодії в художньому стилі таких форм національної мови, як літературна і діалектна. Апробований авторкою спосіб аналізу лінгвальних фактів в діахронії (за способом використання наддністрянського говору в мові української художньої прози, повнотою його відображення у творах, співвідношення діалектних явищ у мові персонажів і авторському мовленні) дає можливість встановити типи діалектно-літературної взаємодії. Результати дослідження вагомі для подальшого вивчення ролі інших говорів у розвитку української літературної мови.

Прикладний характер дисертації вбачаємо передусім у введенні в науковий обіг авторських узагальнень, корисних при підготовці праць з історії української літературної мови та української діалектології. Матеріал дослідження прислужиться для укладання діалектних і загальномовних словників. Одержані результати та основні ідеї дисертаційної роботи можуть бути використані у лінгводидактиці вищої та загальноосвітньої школи.

Результати дисертації належним чином апробовано на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях. Матеріал роботи викладено у 6 одноосібних публікаціях. Це статті у фахових виданнях, що вийшли друком у Києві, Вінниці, Острозі, Кам'янці-Подільському. Одна стаття у фаховому закордонному виданні. Підкреслимо також ідентичність автореферату й основних положень дисертації.

Далі розглянемо дискусійні моменти та недоліки роботи.

1. На початку дисертації Христина Стецик зазначила, що до наддністрянських говіркових ознак віднесено не лише власне

наддністрянські діалектизми, а й ті, які поширені у частині суміжних говорів або у всіх говорах південно-західного наріччя (с. 14). І в різних підрозділах дисертації наводить коментарі, що певне мовне явище має ширший ареал функціонування. І тут цікавим був би перелік лексичних одиниць за належністю до вузких чи ширших лінгвогеографічних утворень (говірок, говорів, наріч) з опертям на діалектні словники. Т. Кульчицька у бібліографічному покажчику «Українська лексикографія» (1999) репрезентує майже повний перелік діалектних словників (або матеріалів до словників), опублікованих у ХІХ – ХХ столітті. За її даними, упродовж 1838 – 1997 років південно-західне наріччя представлене у 64 лексикографічних працях. Тобто є надійне підґрунтя для висновків.

2. Дискусійним видається потрактування окремих мовних одиниць. Так, серед наддністрянських діалектних елементів Христина Стецюк виокремила групу прислівників. У цій множині двічі наведено лексему *купа*: один раз зі значенням «багато», другий раз зі значенням «дуже багато» (с. 110). Щодо цього маємо кілька міркувань. По-перше лексична одиниця *купа* видається не діалектною, а загальномовною. Лексему фіксує без стилістичного маркування академічний словник української мови в 11 т.: *купа* «Велика кількість чого-небудь складеного, зсипаного горою в одному місці; гора (у 2 знач.)... // Велика кількість яких-небудь предметів, складених один на одній...». По-друге, слово *купа* – не прислівник, а іменник, який функціонує для позначення неозначених кількостей (пор. у цій же ролі іменники *сила*, *хмара*, *море*, *океан*, *маса* та ін.). Такі лексичні одиниці вживають у переносному значенні з супровідними експресивно-оцінними відтінками (наприклад, *купа дров*, *сила грошей*, *хмара народу* тощо). По-третє, аналізовані лексичні одиниці у сформованих авторкою рубриках слід наводити за певним принципом: або за алфавітом, або за частотністю вживання чи функціональним навантаженням. Тоді можна було б уникнути повторів (щоб один і той же мовний факт не дублювався).

3. Маємо побажання щодо покращення представлення джерельної бази в роботі. У підрозділі про використання М. Яцковим наддністрянських діалектних одиниць у художніх творах мовні явища паспортизовано за традицією: в круглих дужках вказівка на назву твору і на сторінку. Але інколи доводиться розгадувати ребуси, щоб зрозуміти, про яке першоджерело йдеться, як у випадку з текстами М. Яцкова. Натрапляємо на такі скорочення: Бл. (це «Блискавиці. Жовнірські оповідання»), Огні («Огні горять»), які зрозуміли, тому що є три позиції публікацій М. Яцкова у списку джерел наприкінці дисертації. А що означають такі скорочення: В. б., В л., Веч., Д. кл., За горою, П. о., П. П., У м. б., та ін., – не розшифрували. Цілком очевидно, що для читача дисертації був би корисним список умовних скорочень.

4. Наприкінці дисертації, як і належить, здобувачка окреслює подальші напрями досліджень: розширення емпіричної бази та студії над мовними одиницями інших говорів в художній мові (с. 175). На нашу думку, перспектива значно ширша. Передусім це дослідження входження діалектних одиниць до загальнономовного лексичного фонду, аналіз їхніх семантичних трансформацій у цьому процесі. На перший погляд, діалектизми перебувають у так званій офшорній зоні (що не підлягає нормуванню) мовного простору, проте вони давно стали об'єктом кодифікаційних прескрипцій і знайшли відображення у загальнономовних словниках української літературної мови

Для параметризації зазначених процесів Т. Коготкова у праці «Літературна мова і діалекти» (М., 1970) на шкалі діалектизації використовує конкретні поділki – позиції з нульовим, середнім і найвищим потенціалом. Відповідно до градуйованої шкали на матеріалі дослідження реєстрів кодифікаційних праць ми пропонуємо такі критерії освоєння діалектизмів у літературній мові: діалектизми з нульовим потенціалом (це більшість номінативної лексики говорів, що має нормативні дублети і не проникає до літературної мови); діалектизми з середнім потенціалом (діалектизми цього типу репрезентовані у словниках української літературної мови, проте супроводжуються обмежувальними позначками *діал.*, *обл.*, *гал.*, *зах.*); діалектизми з найвищим потенціалом (ті діалектні одиниці, які зафіксовані у лексикографічних працях, де не подається стилістичне маркування, у тому числі й щодо територіально обмеженої належності слова, наприклад, в орфографічних словниках).

Загалом рецензована дисертація є комплексним дослідженням закономірностей відображення наддністрянських діалектних елементів у мові української художньої прози. Вважаємо, що робота є цілком завершеною і самостійною. Варто виділити якісне оформлення наукової праці, зразковий стиль викладу.

Дисертація Христини Миколаївни Стецик на тему «Наддністрянські діалектні елементи в українській художній прозі» відповідає чинним вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», а її авторка заслуговує наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

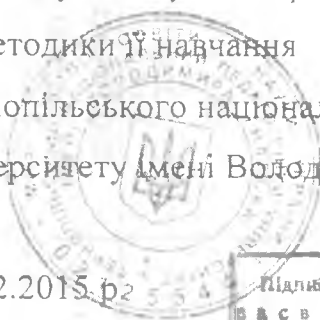
Офіційний опонент – доктор філологічних наук,
професор, завідувач кафедри української мови
та методики її навчання

Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Л. В. Струганець

Л. В. Струганець

14.12.2015 рр

Підпис: *Л. В. Струганець*
васвідчую: *Л. В. Струганець*
Мачальник відділу кадрів

Тернопільський національний педагогічний університет імені Василя Стефанишина
18 03.02.11/530 12 15